

strany katolické církve – o tomto přelomovém momentu však autor překvapivě mlčí. Podobně pravdivé, avšak málo přínosné je tvrzení, že „příčinou poměrně vysokého počtu křtů novorozenat ... [bylo], že křest dítěte byl pro velkou část rodičů přece jen adekvátnějším rituálem pro přivítání dítěte do života než režimní ‚vítání občánků‘. Často hrál velkou roli zájem prarodičů ... šlo o případy, kdy prarodiče ještě žili s církví nebo byli alespoň silně zakořeněni v křesťanské tradici, na rozdíl od svých dětí, které třeba ani neměly církevní sňatek. A v nemnohých případech nechali rodiče své děti pokřtiti jen jako výraz protestu proti režimu. Dlužno však podotknout, že většina pokřtěných dětí nebyla vychována ve víře“ (s. 181).

Kniha *Pod dohledem církevních tajemníků* je ke škodě věci namnoze jen ilustrací protikatolického institucionálního tlaku komunistického režimu, známého z dosavadní literatury, který je představován v materiálech státní správy Budějovického/Jihočeského kraje, respektive česko-budějovické diecéze. Její analytický rozměr nepřekračuje dobře a důsledně provedené „výpisky“ z těchto pramenů, jimž však chybí širší kontext pramenný i analytický a jejichž výpovědní hodnota je proto dosti omezená. Je to škoda obzvláště proto, že autorem nastíněné téma slavení katolické liturgie ve všech jejích různorodých formách by se mohlo stát zdrojem vskutku nového pohledu na protináboženské působení komunistického režimu a zároveň na ne/schopnost katolické církve účinněji proti němu bojovat – obojí by pak zřejmě vykazovalo značné místní a časové odlišnosti, závisující na konkrétních podmínkách a okolnostech, o nichž se v knize Zdeňka Demela naneštěstí mnoho nedo-

zvídáme. Autor nedokázal překročit běžný způsob zpracování disertačních prací, ač právě to mu v podmínkách fungování české akademické obce mohlo a mělo umožnit přepracování disertace do knižní podoby.

Zdeněk R. Nešpor

Jan Luffer: *Strašidelný chrám v horách. Japonské lidové pohádky a pověsti*. Argo, Praha 2009, 245 s.

Skutečně kvalitních a především odborně fundovaných výborů ústní slovesnosti jednotlivých národů a etnických skupin světa vycházelo v našem prostředí, tradičně vnímajícím slovesný folklor především jako součást domácí „národní kultury“, vždy poměrně malé množství. Obzvláště tristní situace nastala po zániku výjimečně „odevonské“ edice *Lidové umění slovesné*, řízené Rudolfem Lužíkem, ve které v letech 1954–90 ve třech řadách vyšlo přes 50 titulů a která – až na několik dobových ideologických excesů – po dlouhou dobu pravidelně přinášela kvalitní původní i překladové výbory světové lidové prózy a poezie, které byly navíc v dobách, kdy u nás bývala komparativní folkloristika oficiálně označována za „buržoazní pavědu“, doplňovány odkazy na standardní mezinárodní typologický katalog ústní slovesnosti Antti Aarneho a Stitha Thompsona (ATh). V soudobé domácí nakladatelské produkci, motivované především ekonomicky, dnes – vedle občasných podařených solitérních titulů – najdeme dvě podobné kvalitní řady přinášející česky čtoucím čtená-

řům komentované překlady světové ústní slovesnosti. První z nich je poněkud eklektická edice *Ethnos* nakladatelství Dauphin, především ve svých počátcích neorganicky směřující teoretické antropologické texty s výběry ústní slovesnosti. Vedle výběrů průměrných v ní nalezneme skutečně podařené publikace, které ale bohužel trpí absencí odborných komentářů k jinak velmi vhodně vybraným textům (např. *Řecké pohádky* – Petr Šourek a Denis Kostomitsopoulos či *Divotvorný vůl a jiné maďarské pohádky* – Gyula Illyés). Výraznější je pak edice *Mýty, pohádky a legendy* nakladatelství Argo, ve které ale bohužel nad kvalitou často převažuje kvantita a vedle velmi dobrých až skvělých výběrů (např. bilingvní publikace *Mýty Lakotů. Aneb když ještě po zemi chodil Iktómi* – Jan F. Ullrich či výbor *Bludný bruslař. Pověsti a báchorky z Nizozemska a Flander* – Cornelis Bakker, Eelke de Jong) nalezneme i práce z folkloristického hlediska průměrné až podprůměrné. Potěšující zprávou je proto nepochybně fakt, že právě v letošním roce v této edici vyšlo z odborného, ale možná i čtenářského hlediska jedno z nejpovedenějších děl celé řady, prvotina mladého slovesného folkloristy Jana Luffera *Strašidelný chrám v horách*.

Autor, který na sebe již dříve upozornil drobnějšími studii z oblasti katalogizace tradičních pověstí (jimiž konečně narušil několik desetiletí trvající absenci domácí systematické práce na tomto poli), v sobě – přes svůj mladý věk – nezapře zkušeného odborníka s přehledem nejen o folklorní tematice a motivice, ale i o obecných zákonitostech lidové tradice. Prezentovaný slovesný materiál proto zásadně nerozantizuje, důsledně se vyhýbá laciné exotice (kterou by běžný čtenář při presenta-

ci japonského folkloru, určené primárně pro domácí prostředí, podvědomě očekával) a jeho hlavní snahou je věrné představení autentické lidové slovesnosti. Na rozdíl od mnoha domácích prezentací japonských pohádek a pověstí, které si často neúměrně výrazně všímají literární, umělecké narativní tradice, nám tak Jan Luffer předkládá běžnou každodennost japonského venkova v podobě pohádek a pověstí vyprávěných rolníky či potulnými lidovými vypravěči, která je přes svůj vnějškově exotický háv až překvapivě podobná každodennosti české či slovenské tradiční lidové kultury. Na druhou stranu, i když si autor velmi dobře uvědomuje paralelnost mezinárodního folklorního repertoáru (která je velmi výrazná především v případě pohádek), rozhodně nepomíjí ani specifika japonské lidové tradice – vedle prvků převzatých ze zvláštností japonské přírody, kultury a společnosti vyzdvihuje především svébytné poetické prostředky místní lidové slovesnosti, jako je četné používání zvukomalebných slov (která, podobně jako standardizované úvodní a závěrečné formule pohádek, v textu často ponechává v japonském originále). Luffer se přitom nevyhýbá ani oblastem, které romantizující národopisci či upravovatelé folkloru často obcházejí širokým obloukem – jako je velké množství skatologických motivů, jejichž frekvence a detaily mohou puritánštěji orientovaného čtenáře snadno šokovat (ale které, jak autor poučeně dokládá, jsou pro lidovou, ale nikoli pouze rurální tradici typické transkulturně), či erudovaná komparace ústní tradice nejen s archaickou tradicí literární, ale třeba i se soudobou populární kulturou (japonské komiksy manga, anime a film).

Obsahově sbírka přináší celkem 118 folklorních textů, rozdělených na dva základní tematické celky – první představuje fiktivní příběhy vyprávěné primárně pro zábavu (tedy pohádky, japonsky označované jako *mukašibanaši* či novotvarem *minwa*) a druhý prezentuje vyprávění chápaná svými vypravěči a posluchači jako záznam skutečných událostí (tedy nejrůznější druhy pověstí, japonsky *densecu*, které jsou v Japonsku poměrně kulturně specifické díky vlivu tamního lidového náboženství). Jednotlivé celky jsou dále dle příslušnosti k žánru a tematice členěny na oddíly *Kouzla, dobré a zlé síly, nadpřirození hrdinové* (zahrnující především vlastní, tj. kouzelné pohádky), *Vtip a hloupost, dobré a špatné vlastnosti* (novelistické pohádky, anekdoty), *Pohádky a legendy o zvířatech, Chrámy, mnichové a porušené zákazy* (pověsti a legendy s religiózní tematikou), *Monstra a démoni* (demonologické pověsti), *Přízraky a duchové mrtvých* (vyprávění o revenantech), *Siláci a samurajové* (historické hrdinské pověsti) a *Podivuhodná místa* (místní pověsti). Výběr vyprávění tak organicky představuje všechny významné tematické oblasti lidové tradice, přičemž vybrané texty zaujmou nejen díky své tematice a motivice, ale i díky velmi podařenému zprostředkování jejich poetické a jazykové formy. Obsahově jsou prezentovány jak známé texty (jako nejznámější japonská pohádka vůbec, tedy *Momotaró – Broskevniček*, HI 302), tak i nepříliš rozšířená vyprávění; velmi podrobně se pak seznamujeme s panteonem japonských démonických bytostí, často překvapivě odlišných od těch evropských, a to nejen v detailech, jako jsou např. strašidelné bytosti a předměty oživlé díky nadpřirozené síle *kami*,

zvířecí démoni měnící své podoby jako liška (*kicune*) a jezevec (*tanuki*), ale i „tradičnější“ revenanti *jūrei* či démonické bytosti *jókai* (*obake*) jako vodní démon *kappa* a horští duchové *tengu* a *jamauba*.

Obrovským pozitivem knihy a dokladem autorovy velice pečlivé přípravy publikace je pak rozsáhlý odborný komentář k vlastním folklorním textům, který zabírá na poměry edice *Mýty, pohádky a legendy* neuvěřitelných 57 (!) z celkových 252 stran. Všechny 118 textů je v něm komparováno s japonským (HI) a mezinárodním (ATU) katalogem lidových vyprávění, relativně podrobně komentováno a doplněno obsáhlým doslovem s názvem *Pohádky a pověsti v japonské lidové tradici* seznamujícím s dějinami japonské lidové slovesnosti a jejích studií (mimočodem poměrně mladých, protože japonská folkloristika vznikla až ve 20. století), s nositeli folklorní tradice, nejčastějšími pohádkovými motivy, charakteristikou japonské pověstní tradice a démonických bytostí (délka tohoto komentáře prozrazuje autorův výrazný odborný zájem o tuto oblast lidové slovesnosti); nakonec si autor všimá zvukomalby, slovních hříček a úvodních a závěrečných formulí. Erudovaná závěrečná stať je doplněna velice pečlivě zpracovanou bibliografií, vedle použitých pramenů a sekundární literatury zahrnující i kompletní soupis českých vydání japonských lidových pohádek a pověstí a bibliografii českých vydání povídek japonských profesionálních vypravěčů.

Lufferova sbírka bezesporu patří, jak již bylo naznačeno v úvodu, k těm nejpodarenějším domácím počínům v oblasti poučené prezentace zahraniční lidové slovesnosti z poslední doby. Práci tak nelze v podstatě nic výraznějšího vy-

tknout (vzhledem k populární povaze edice ani fakt, že japonské texty byly přeloženy nikoli z japonského originálu, ale anglických a německých překladů), snad s výjimkou skutečnosti, že autorovy komentáře k textům jsou v souladu s velmi precizně a objektivně zpracovanou grafikou publikace sice originálně vytištěny na červeném papíře, tím je však bohužel velmi ztíženo jejich čtení (tato výtka ale samozřejmě padá na vrub redaktora a nakladatele). *Strašidelný chrám v horách* tak představuje výjimečně podařený počin, jehož vysoké standardy budou následovat nejen další publikace edice *Mýty, pohádky a legendy*, ale i další domácí edice folklorní slovesnosti vůbec.

Petr Janeček

Thomas Hylland Eriksen:
Sociální a kulturní antropologie. Portál, Praha
2008, 407 s.

Napsat základní učební text sociální a kulturní antropologie je mimořádně náročný úkol. Přesto se jej s výborným výsledkem zhostil Thomas Hylland Eriksen, který působí na univerzitě v Oslu, kde se zabývá zejména problematikou identity, národní příslušnosti, nacionalismem a globalizací. S ohledem na osobní favorizovaný zájem neudivuje, že jeho učebnice o sociální a kulturní antropologii nese podtitul *Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Autor v předmluvě přiznává, že jeho text je „zhuštěný přehled základních etnografických monografií, které zůstávají naprosto nezbytnou součástí počátečních fází studia každého antropologa“. To je také

důvod, proč na knihu upozorňuji především všechny studenty, ale i další zájemce o kulturní antropologii.

Obsáhlý text je členěn na devatenáct kapitol, na závěr je uveden rejstřík a celkový přehled literatury, když ovšem za každou kapitolou je vždy uváděno několik položek doporučené literatury. Ekvivalentem Úvodu je „pozdání na cestu“, jejímž smyslem je poznávat a „vysvětlovat společenské a kulturní rozdíly ve světě ... a porozumět podrobnostem mezi společenskými systémy a lidskými vztahy“. Následuje kapitola *Stručné dějiny antropologie a nezbytné pojednání na téma Terénní výzkum a jeho interpretace*. Člověk jako sociální osoba (4. kapitola) je „rozebírán“ ze všech stran, tj. v kontextu společnosti i přírody. Popis problémů týkajících se místní komunity, společenských norem, socializace, ale také problematika domácnosti je obsahem kapitoly s názvem *Místní uspořádání* (5). Logicky následují problémové okruhy na téma *Jedinec a společnost* (6), *Příbuzenství a původ* (7), *Manželství a aliance* (8) a *Gender a věk* (9). Podrobně jsou probrány *Společenské hierarchie* (10), a to v různých společenských systémech – kasty ve staré i současné Indii – s, *třídy a vrstvy*, dále „kulturní třídy“ a fenomén *sociální diferenciacce*. Stručný popis *moci a bezmocných* dobře uvozuje další kapitoly: *Politika a moc* (11), *Směna* (12), *Výroba a technologie* (13). Autor následně tematizuje *náboženství a smysl tradičních i novodobých rituálů* (14), *Způsoby myšlení* (15) a upozorňuje na *Úskalí mnohočetných tradic* (16). Teprve pak je zařazen text o *etnicitě* (17), který je nezbytný pro pojednání o *Politice identity, nacionalismu a menšin* (18) a pro prezentaci faktů i problému shrnutých pod jed-